

Asia: VN/12734/2019

Pakkoavioliiton mitätöinti ja ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustaminen

Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton päättäminen

- 1. Arviomuistion luvussa 2.1 on käsitelty Suomessa pakottamalla solmitun avioliiton purkamismenettelyä ja ehdotetaan uutta säännöstä, jonka mukaan pakottamalla solmittu avioliitto voitaisiin kumota. Kumoamisen oikeusvaikutukset olisivat samat kuin avioerossa. Kannatatteko ehdotusta?**

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Amnesty ei kannata kumoamisen lisäämistä ainoana mahdollisuutena avioeron rinnalle pakkoavioliiton päättämiseen. Koska kumoamisella olisi siviilisäätyä lukuun ottamatta samat oikeusvaikutukset kuin avioerolla ja kumoamisenmenettely olisi todennäköisesti kuulemisvelvoitteineen pidempi ja raskaampi kuin avioeromenettely, ei kumoamisenmenettely todennäköisesti vastaisi avioliittoon pakotettujen tarpeeseen saada avioliitto päättymään kuin sitä ei olisi koskaan ollutkaan. Sääntelyssä on otettava huomioon, että avioliittoon pakotettu osapuoli voi myös olla osapuolista varakkaampi, jolloin elatusvelvollisuuden ja osituksen perusteen syntyminen olisi pakotetulle osapuolelle haitallista. Mahdollisuus näiden sovitteluun avioliittolain nojalla ei olisi riittävä keino ehkäistä kohtuuttomuuden syntymistä. Lisäksi olisi otettava huomioon, että yhteishuoltajuuden automaattinen jatkuminen ei aina ole avioliiton aikana syntyneiden lasten etujen mukaista. Tämä puoltaisi sitä, että lakiin sisällytettäisiin myös mahdollisuus avioliiton mitätöintiin niin, että avioliittoon pakotettu osapuoli voisi arvioida tapauskohtaisesti, mikä päättämismenettely olisi kokonaisuutena ottaen hänen etunsa mukaista.

Avioliittoon pakotetun pitäisi myös saada tietoa oikeuksistaan sekä mahdollisuuksistaan sosiaaliseen ja taloudelliseen tukeen avioliiton päättyessä eri menettelyillä. Häntä olisi tiedotettava esimerkiksi siitä, että hänen toimeentulonsa ei ole täysin riippuvainen mahdollisesta osituksesta tai elatuksesta, sillä jokaisella Suomessa olevalla on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Pakottamisen arvioinnin on oltava tapauskohtaista. Siinä on kyettävä huomioimaan olosuhteet kokonaisuudessaan. Suostumus avioliittoon on annettava ilman minkäänlaista väkivaltaa, uhkailua, painostusta tai petosta. Myös taloudellisen edun (kuten myötäjien) tarjoamista on arvioitava sen kannalta, miten taloudellisen edun tarjoaminen on vaikuttanut toisen mahdollisuuteen suostua vapaaehtoisesti. Alaikäisten kohdalla on lisäksi arvioitava lapsen kykyä ymmärtää avioliiton vaikutuksia ja antaa avioliittoon pätevää suostumusta. Jos lapsi ei esimerkiksi kehitystasonsa tai terveydentilansa vuoksi voi ymmärtää avioliiton vaikutuksia tai antaa avioliittoon pätevää suostumusta, on avioliitto katsottava pakottamalla solmituksi, vaikka tilanteeseen ei liittyisikään väkivaltaa, uhkailua, painostamista tai petosta.

Arviomuistiossa ehdotetaan, että määräaika avioliiton kumoamisen vaatimiselle voisi olla vuosi siitä, kun pakottaminen on päättynyt ja viimeistään viisi vuotta siitä, kun pari on vihitty avioliittoon (s. 4). Amnesty ei katso määräajalle olevan tarvetta. Siinä tapauksessa, että määräaika kuitenkin päädyttäisiin asettamaan, Amnesty pitää vuoden määräaika liian lyhyenä. Avioliittoon pakotetulla ei välttämättä ole tarvittavaa tietoa oikeusjärjestyksestä eikä voimavaroja aloittaa avioliiton kumoamisprosessia vuoden sisällä pakottamisen päättymisestä. Lisäksi määräajan olisi oltava riittävän pitkä, jotta kumoaminen voitaisiin aloittaa mahdollisen avioliittoon pakottamista koskevan rikosprosessin jälkeen. Rikosprosessissa voi usein kulua vuosia, jolloin kumoamisen ehdotettu määräaika voi umpeutua sen aikana. Ongelmallista olisi myös, että pakottamisen jatkuessa yli viisi vuotta mahdollisuus avioliiton kumoamiseen poistuisi kokonaan. Pakottamisessa on kyse moitittavasta menettelystä, eikä pakottajan päätöksen jatkaa menettelyään pitäisi vaikuttaa siihen, voiko pakotettu saada avioliiton kumottua myöhemmin.

Säädettäessä pakkoavioliiton päättämismenettelystä on myös arvioitava ulkomaalaislain muutostarve. Kynnys pakkoavioliiton päättämiseen on korkea, jos avioliittoon pakotettu ei voi olla varma oleskeluoikeudestaan Suomessa, jos avioliitto päättyy. Yksi vaihtoehto olisi ulkomaalaislain 54 §:n 7 momentin ulottaminen koskemaan myös pakkoavioliittotapauksia siten, että avioliittoon pakottaminen (vaikka itse pakottaminen olisi tapahtunut ulkomailla ja olisi ollut kenties lyhytkestoista) katsottaisiin momentissa tarkoitetuksi väkivallaksi tai hyväksikäytöksi. Mahdollisuuden oleskelulupa- ja pakkoavioliiton perusteella pitäisi syntyä riippumatta siitä, onko pakkoavioliitto solmittu Suomessa vai ulkomailla ja päätetäänkö pakkoavioliitto avioerolla vai muussa menettelyssä. Pakkoavioliiton (kuten lähisuhdeväkivallankin) uhrin oikeutta oleskeluluvan jatkumiseen pitäisi vahvistaa nykyisestä sanamuodosta, jotta he voisivat olla varmoja oleskeluluvan jatkumisesta ennen kuin päättävät ryhtyä eroprosessiin. Näyttökynnyksen pakkoavioliiton olemassaolosta tulisi myös olla hyvin alhainen ja sen pitäisi olla alhaisempi kuin esimerkiksi avioliiton kumoamisen menettelyssä.

2. Arviomuistion luvussa 2.2 on käsitelty Suomessa alaikäisenä tai muusta avioliiton esteestä huolimatta solmitun avioliiton purkamista ja päädytty siihen, että tarvetta lainsäädäntömuutoksiin ei ole. Oletteko johtopäätöksestä samaa mieltä?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Amnesty katsoo, että lapsen edun yksilöllinen ja tapauskohtainen huomioiminen edellyttää, että alaikäisenä Suomessa solmittu avioliitto voitaisiin purkaa myös muutoin kuin harkinta-ajan sisältävällä avioerolla. Kuten selvityksessä tuodaan esiin, alaikäisenä solmitut avioliitot koskevat erityisesti tyttöjä. Lapsiavioliitto saattaa olla myös pakkoavioliitto. Kuten edellä on todettu, alaikäisenä solmittu avioliitto on katsottava pakkoavioliitoksi, jos lapsella ei ole ollut kykyä ymmärtää avioliiton vaikutuksia ja antaa avioliittoon pätevää suostumusta. On epä johdonmukaista, että muusta avioliiton esteestä (esimerkiksi lähisukulaisuussuhteesta) huolimatta solmittu avioliitto puretaan avioerolla ilman harkinta-aikaa, mutta alaikäisyydestä huolimatta solmitussa avioliitossa tällaista mahdollisuutta ei ole lainkaan. Lapsen etu voi edellyttää esimerkiksi avioliiton mitätöinnin mahdollisuutta, avioliiton kumoamista tai avioeroa ilman harkinta-aikaa.

Ulkomailla solmitun alaikäisavioliiton tunnustaminen

3. Arviomuistion luvussa 3 on käsitelty ulkomailla alaikäisenä solmitun avioliiton tunnustamista Suomessa. Arviomuistiossa ehdotetaan nykyisten säännösten täsmentämistä niin, että ulkomailla alle 18-vuotiaana solmittu avioliitto voitaisiin tunnustaa Suomessa vain erityisestä syystä, jos ainakin toinen puolisoista on asunut avioliiton solmimishetkellä Suomessa. Kannatatteko ehdotusta?

Ei

Perustelut ja mahdollinen vaihtoehtoinen sääntelymalli, jota tuette

Kynnyksen lapsena solmitun avioliiton tunnustamiseen pitäisi olla hyvin korkealla riippumatta siitä, onko osapuolilla ollut avioliiton solmimishetkellä side Suomeen vai ei. Siten erityisen syyn vaatimuksen olisi koskettava myös tilanteita, joissa ulkomailla alaikäisenä solmitulla avioliitolla ei ole ollut tarkoitus kiertää Suomen avioliittolainsäädäntöä.

Vaikka Amnesty pitää tärkeänä mahdollisuutta huomioida lapsen etu yksilöllisesti ja tapauskohtaisesti, korostamme, että tätä lapsen etua ei voida arvioida kaavamaisesti. Pelkästään esimerkiksi avioliiton aikana syntyneiden lasten olemassaoloa ja heidän oikeudellisen asemansa turvaamista ei voida pitää osoituksena siitä, että avioliiton tunnustaminen olisi lapsena avioituneen osapuolen etujen mukaista. Jos avioliittoon liittyy hyväksikäyttöä tai lapsi on pakotettu siihen, avioliittoa ei pidä tunnustaa. Jos lapsi ei voi ymmärtää avioliiton vaikutuksia tai antaa avioliittoon pätevää suostumusta, on avioliitto katsottava pakottamalla solmituksi, vaikka tilanteeseen ei liittyisikään väkivaltaa, uhkailua, painostamista tai petosta. Mitä nuorempi lapsi on, sitä korkeammalla pitäisi olla kynnyksen katsoa, että hän on voinut antaa avioliittoon pätevän suostumuksen.

4. Onko teillä kommentteja arviomuistion jaksossa 3.3 mainittuihin erityisiin syihin, joiden perusteella tällaisen avioliiton tunnustaminen voisi poikkeustapauksessa olla perusteltua?

Alaikäisen avioliiton tunnustamisessa on huomioitava tilanne kokonaisuudessaan. Mikään yksittäinen syy ei voine ainakaan kaavamaisesti johtaa avioliiton tunnustamiseen. Tunnustamisessa alaikäisenä avioliiton solmineen omaa käsitystä on pidettävä tärkeänä: avioliitto voitaisiin tunnustaa vain, jos alaikäisenä avioliiton solminut sitä tahtoo. Myöskään alaikäisenä avioliiton solmineen täysi-ikäisyyttä tunnustamista haettaessa ei voida yksinään pitää ratkaisevana osoituksena siitä, että avioliiton tunnustaminen olisi hänen etunsa mukaista. Häntä kuultaessa on huomioitava mahdollisen pakon vaikutus kannanmuodostukseen sekä huolehdittava siitä, että alaikäisenä avioliiton solminut

tietää oikeutensa ja mahdollisuutensa esimerkiksi taloudelliseen ja sosiaaliseen tukeen, jos avioliittoa ei tunnusteta.

5. Onko arviomuistiossa ja sen taustalla olevassa selvityksessä arvioitu tunnustamissääntelyn ja -käytäntöjen nykytilan sekä eri vaihtoehtojen etuja ja haittoja riittävän kattavasti?

Ei

Perustelut

Amnesty katsoo, että arviomuistiossa esitettyjä sääntelymalleja on kehitettävä edelleen.

Muut huomiot

6. Onko teillä muuta lausuttavaa arviomuistiosta tai sen taustalla olevasta selvityksestä?

-

Piha Otava
Amnesty International Suomen osasto